

5. A települési érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:

Doboz nagyközség Békés megyében, a megyeszékhelytől, Békéscsabától 13 km-re észak-keletre fekszik, és mintegy 383 hektáron 4.379-en lakják. Közigazgatásilag a településhez 5.447 ha tartozik. A települést öt város, Békéscsaba, Gyula, Sarkad, Vésztő és Békés veszi körül. Autóbusz közlekedése jó. Vasútja nincsen. Doboz a Körös vidékhez tartozik. A Kettős-Körös a település határán folyik át, és mintegy négy kilométerre fekszik a közigazgatásilag hozzá tartozó Doboz - Szanazug. Az üdülőterület a Fehér- és Fekete Körös deltájánál, a Kettős- Körös két partján fekszik. Levegője tiszta, üdülésre, pihenésre alkalmas terület. Jelenleg több mint 300 üdülő, valamint a Körös bal partján kemping várja a pihenni, üdülni vágyókat. A két part között személyszállító komp biztosítja az átkelést. A kikapcsolódás, szórakozás, pihenés különböző formái biztosítottak. A vízpart adta lehetőségek miatt a kirándulók, turisták kedvenc pihenőhelye, mely az utóbbi időben fejlődésnek indult. Az üdülőkörzetet a nyári szezon idején rendszeres autóbuszjárat köti össze a megyeszékhellyel. Hajdan Doboz határában egész sereg vízfolyás szállította a vizeket, mint például a Sebes-fok, a Kis-Körös, a Kis-folyás és a Fekete-Körös, melynek holtága körülöleli a Boszorkány szigetet is. Doboz határában a vizek elvezetésére csatornákat ásattak, nevezetesen az Óvár és a Gyepes csatornát. A folyó közelsége áldás és gond Doboznak, hiszen a könnyen elérhető kikapcsolódást, szép természeti környezetet jelentő Körösök egyszersmind gyakori árvízveszélyt okoznak. A Fekete - Körös folyószabályozására 1855-ben került sor, mely az árvizek megelőzését szolgálta. Legutóbb 1980-ban volt árvíz, amely nagy károkat okozott, de Dobozt a körgát megvédte a pusztítástól. A békési duzzasztó működése miatt a talajvízszint is igen magas, 0,2 m – 1 m és 4 – 7 m között ingadozik.

A Doboz helynév eredetén még mindig vitatkoznak a szakemberek. A "Doboz" - "Duboz" pár magyarázata alapján Doboz nevének eredete csak a szláv "dub, dubova, dubovy = tölgy, tölgyesből" vezethető le. Mások szerint a régi magyar nyelvben apró, sárga szilvát jelent, és valószínűleg azért az elnevezés, mert az idetelepüléskor az erdők mellett, gyümölcsfák, elsősorban szilvafák is voltak bőségesen. Egyéb írásos emlékek szerint a nagyközség neve magyar névadással, személynévből keletkezett. Régi kézirásos emlékeinkben a vármegye községei és városai közül Doboz névvel találkozunk legelőször.

Azért is nevezik Dobozt Békés megye legrégebb falujának, mert 1075-ben már itt éltek I. Géza király kondásai. Az átadások során több Árpád-kori település és egy földvár nyomára bukkantak. Ez volt Szanna falu. Doboz ebben az időben és ezután is jó sokáig az előbb említett békés vizek közepette állott. A lakosság ezért sokáig ősfoglalkozásainkat űzte: halászott, pákászott, vadmadarakat fogott és főként pásztorkodott. Az idő múlásával a doboziak rátértek a gyümölcsfanevelésre és a méhészkedésre is. Egy 1138-ból származó oklevél szerint a doboziak már javában méhészkedtek. 1403-ban Zsigmond király Maróthi János macsói bánnak ajándékozta a települést, ami a család kihalása után visszaszállt a koronára, de nem hosszú időre, mert Mátyás király odaadományozta fiának, Corvin Jánosnak.

1403-tól 1566-ig a gyulai uradalomhoz tartozott Doboz. 1566-ban, Gyula eleste után a község nem szűnt meg, sőt, néhány jobbágy olyan vagyona tett szert, hogy képes volt megváltani magát. A törökvész idején az erdők és vizek jó búvóhelyül szolgáltak. A Veres család volt a község földesura. Ebben az időben lett Doboz Békés község szomszédja. 1665-ben a török Dobozt is elpusztította, a település teljesen elnéptelenedett. 1699-ben ugyan megindult egy letelepedési folyamat, de 1703-ban ismét el kellett menekülniük az itt élőknek. Az új betelepülők elfoglalták Mező - Megyer északkeleti részét is, majd utóbb Gerla - Póstelek községet is idecsatolták. A török kiűzése után, 1720-ban Harruckern báró lett a település földesura. A község 1740-től 1780-ig a békési szolgabírói járáshoz, azután pedig a gyulai járáshoz tartozott annak megszűnéséig. Doboz 1798-ban került a

Wenckheim család birtokába. A jobbágyság felszabadítása után -1848-ban a településnek mindössze negyed része lett a falu népéé, a többi maradt a Wenckheim család birtokában. A XIX. század végén Wenckheim József Antal unokaöccse, Wenckheim Rudolf építtette a ma általános iskolaként működő kastélyt, mely több uradalom központja lett, irányították a vésztői és a csorvási birtokukat. Wenckheim Dénes kérésére Nikolaus Schiedek bécsi építőmester tervei alapján 1902-re megépült a neoromán stílusú templom és családi kriptá, mely ma is idegenforgalmi látványosság.

1930-ban 6.469 lelket számlált Doboz, 1970-ben 5.123 fő volt a lakosság létszáma, melynek döntő része, mintegy 90%-a őstermeléssel foglalkozott. 1948-ban alakult meg a Petőfi Termelőszövetkezet. Volt, hogy 1.034 fő dolgozott a szövetkezetben. A tsz. 1992-ben átalakult mezőgazdasági szövetkezetté. Ma KFT-ként működik. Az Ipartelepítés 1969-ben kezdődött el, amikor a Gyulai Harisnyagyár telepet létesített, majd a békéscsabai Kötöttárugyár helyezte ki telepét.

Doboz 1971-ben nagyközségi rangot kapott, mely ezt követően jelentős fejlődésen ment keresztül. E fejlődés eredményei a vezetékes ivóvíz hálózat, a gázvezeték kiépítése, az intézményes személyszállítás megvalósítása, az intézmények fejlesztése, az utak portalanítása. A Nagyközség további fejlődéséhez nagyon fontos a jelenleg folyamatban lévő szennyvízhálózat teljes kiépítése, az iskolai tornacsarnok és idősok otthonának megépítése. Az Önkormányzat által alapított intézmények: Dobozi Mesekert Óvoda ahová 133 gyermek jár, Dobozi Közösségi Ház és Könyvtár, Dobozi Gondozási Központ, Bölcsőde, ahol 30 gyermeket látnak el, és az Általános Iskola, ahová 239 gyermek jár. A település bővelkedik vízfelületekkel. Természetesen a legnagyobb vízfelület a Kettős- Körös, nagyobb állóvíze a Kettős- Körös hídja és a dobozi körtöltés között, mintegy 2,8 hektáros két egységből álló horgásztó nemcsak a horgászok, de gyakran családtagjaik kedvelt kiránduló helye is. A település bel és külterületén mintegy 30 km hosszan halad át /az Ó- Körös, egykori Fekete Körös.

A vadászatot kedvelőknek is lehetőséget nyújtanak a települést körül vevő erdőségek, mely nagyságát tekintve megközelítőleg a közigazgatási terület 20%-át teszi ki. A kedvező természeti adottságokkal rendelkező nagyközség és környéke bővelkedik látnivalókkal. A település központjában kellemes kis park fogadja az idelátogató turistákat. Közepén a Millennium tiszteletére, a Millennium évében, Doboz Nagyközség Önkormányzata által emeltetett köztéri szobor a „Furulyázó Pásztor” áll, mely az ősi település lakosainak életmódjára utal. A település központjában továbbsétálva tűnik fel az 1794-1798 között késő barokk stílusban épült Református templom. A műemlék jellegű épület építészeti különlegessége a külső falakat díszítő íves záródású falfülkék, melyekben az ablakok helyezkednek el. A templom kézi faragású tölgyfa berendezése különösen értékes. Az orgonája 1912-ben készült, szintén műemléki védelem alatt áll. A Református templom szomszédságában található a település I. és II. világháborús áldozatainak emlékműve. A volt kastély mögött a Holt – Körös ágától körülölelve 6 hektáros kastélypark fekszik, mely 150 éves kocsányos tölgyeket őriz. A park 1979 óta természetvédelmi terület. A Vésztői úton áll az 1863-ban épült romantikus stílusú háromszintes silótornyos magtárépület, Ybl Miklós kiemelkedő alkotása, mely agrártörténeti emlék.

A településen nagy hagyománya van a népi kismesterségeknek, melyet a Dobozi Közösségi Ház és Könyvtárban ápolnak.

Helyi érdekességeink:

- A vizek szélén fellelhető a doboziak népi gyógyászatában használt örvénygyökér, melyet a település egyik híres, természetgyógyász orvosa Dr. Oláh Andor (aki 1961 – 1973 között dolgozott körzeti orvosként Dobozon) a bőr- és tüdőbetegségeknél alkalmazott sikerrel

- 1980-ban a faluhoz közeli Marói erdőben találta meg Dr. Kovács Gyula a dobozi pikkelyes csigát, melynek latin neve *hygromia kovacsi*.
- néhány „Dobozias” ragadványnév: Bórbajusz, Gúnár, Csigá, Jancsár, Tivadar, Barátom, Öfök, Tapics, Gazsi
- „Dobozias” elnevezés: kotú, csibi, göringy

Büszkék vagyunk arra, hogy 1905-1906 között a faluban 164 népdalt gyűjtött Bartók Béla. Elsők között alkalma nyílt megszemlélni egy hamisítatlan falusi lakodalmat. Legnevezetesebb népdal, amit gyűjtött a „Szegény vagyok szegénynek születtem” kezdetű, melynek a korhű szövege az alábbi:

„Szeegíny vagyok szeegínynek születtem
A rózsámat igazán szerettem
Az irigyeek elrabolták tülem
Így leett igazi árva belülem.”

Említésre méltó még Illyés Gyula felesége, Kozmutza Flóra is, aki 1938-tól végzett összehasonlító pszichológiai vizsgálatot a falusi nincstelenek gyermekein. Ezen vizsgálatok egy része megjelent Illyés Gyula *Lélek és kenyér* című regényében.

Nem hagyhatjuk ki a sorból azokat a jeles személyiségeket, akik innen indultak: Dr. Mányoki László építész, Dr. Kovalovszki Júlia régész, Dr. Oláh Andor orvos természetgyógyászt, Gulyás Dénes festőművészt, Széchy Tamás úszóedzőt és Mező Misi énekest.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

Doboz nagyközség a megye legnagyobb múlttal rendelkező települése, már az őskortól lakott volt. Kovalovszki Júlia régész által az 1960-as évektől a 80-as évekig végzett ásatások a neolitikortól kezdve a későbbi népmozgásokig találtak tárgyi emlékeket. Doboz és környéke egyedülálló természeti szépségével különleges látnivalót nyújt a látogatóknak. A vízpart adta lehetőségek miatt a kirándulók turisták kedvelt helyszíne. Sok ismert és elismert szakember szülőfaluja, vagy munkásságának jelentős állomása volt a település. Aki ide született, még ha el is szólítja az élet hosszabb, rövidebb időre akkor is visszatér. Hazaérkezvén a Kettős-Körös hídjáról rálát szülőfalujára és érzi, hogy hazaért. Hazaért a gyökereihez, a családjához, a barátaihoz. A 940 éves település rendkívül sokrétű kulturális, természeti és építészeti öröksége miatt a helyi értéktárba történő felvétele indokolt.